

3. VE 4. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERDE SÖZ DİZİMİ¹

*SYNTAX IN THE TEXTS OF 3RD AND 4TH GRADE TURKISH
LANGUAGE COURSE BOOKS*

*Mustafa Volkan COŞKUN², Zeynep Ezgi UYSAL³,
Perihan Gülce ÖZKAYA⁴*

*Geliş Tarihi: 17.11.2016 Kabul Tarihi: 30.03.2017
(Received) (Accepted)*

ÖZ: Ders kitabı, programda yer alan hedeflere yönelik konuların işlendiği; öğrencilere bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlayan temel kaynaklardan biridir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler; öğrencide estetik duygular uyandırmak, öğrencilere ana dili sevdirmek ve dil bilinci kazandırmak, dile ait kuralları benimsetmek ve bu kuralların kalıcı bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmak, bilgi ve duygu bakımından öğrenciyi geliştirmek, ait oldukları kültüre ve değerlere karşı ilgi uyandırmak, çeşitli mesajlar vererek onları eğitmek hususlarında büyük bir önem arz etmektedir; çünkü Türkçe derslerinde, metinlerden hareket ederek temel dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme) kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, iki farklı yayın evi (Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından tavsiye edilen, ilköğretim 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz) ait metinleri, söz dizimi bakımından incelemektir. Doküman analizi ile yapılan bu çalışmada, 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan anlamlı birimler tespit edilmiş; elde edilen veriler nitelik ve nicelik yönlerinden karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, söz dizimi, anlam

ABSTRACT: Course book is a main resource that includes topics of the program and aims to make students gain knowledge, skills, and habits. Texts in the Turkish Language course books have a vital role in raising esthetic emotions, making students love their mother tongue, raising consciousness in language, teaching rules of that language and helping those rules to be permanent, developing students in terms of knowledge and emotions, arousing interest in their culture and values, and educating them by giving various messages. The reason is that in Turkish Language classes, basic linguistic skills (reading, writing, speaking, and listening) are thought through those texts. The aim of this

¹ Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlenen 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda (USOS2016) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, vcoskun@mu.edu.tr

³ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, ezgierdemir@mu.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, gozkaya@mu.edu.tr

study is to examine the texts that are found in the 3rd and 4th grade Turkish Language course books and including three common themes (Individual and the Society, Atatürk, Values) in terms of syntax. The course books are published by two different publishing houses (the names of the publishing houses are Özgün and Engin) and are recommended by the Ministry of Education and the Board of Education and Discipline. Meaningful patterns in the texts of 3rd and 4th grade course books were determined through document analysis and the results were compared in terms of quality and quantity.

Key Words: Turkish Language course books, syntax, meaning

GİRİŞ

Ülkemizde 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Türkçe öğretim programlarında yapılandırıcı yaklaşım temel alınmıştır. Bu yaklaşımla birlikte dil bilgisi öğretimi de yenilenerek, öğrencinin dili iyi anlaması, kullanması, iletişim kurması, dil ve zihinsel becerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Güneş, 2013:172). Programda uygulamaya dayalı öğretimin esas alınması gerektiği belirtilmesine rağmen, geleneksel dil bilgisi öğretimi yaklaşımının tam olarak terk edilmediği görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin dil bilgisi öğrenimi hususunda zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır.

Dil bilgisi öğretiminde karşılaşılan en önemli sorun terim sorunudur. Yapılan araştırmalar, dil bilgisi öğretiminde terim adlandırılmalarında tutarlılık olmadığı ve bu durumun karışıklığa sebep olduğu hususuna vurgu yapmaktadır (Kerimoğlu, 2006: 127; Özcaner, 2015: 980). Terim adlandırmalarındaki karışıklığın en çok görüldüğü dil bilgisi konularının başında cümlenin ögeleri konusu gelmektedir. Banguoğlu (1998: 524-531), cümlenin ögelerini *yüklem, kimse, nesne, isimleme, zarflama* olmak üzere beş kategoride değerlendirirken; Ergin (2007, 398-400), *fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı, zarf* olarak ele almış; Karahan (1995: 46-60) ise, cümle unsurlarını *yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf* olarak belirlemiştir.

Son yıllarda cümlenin ögeleri ile ilgili terim adlandırmaları üzerine yapılan çalışmalarda, özne, yüklem ve nesne terimleri üzerinde bir ortaklık sağlandığı görülürken diğer ögelerde adlandırma sorununun devam ettiği göze çarpmaktadır. Dil bilgisi kitaplarında *Yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç ve zarf / zarf tümleci / belirteç tümleci / zarf tamlayıcısı* terimleri kullanılmaktadır ve bu terimler üzerinde anlaşma sağlanamamıştır (Kerimoğlu, 2006: 121).

“Tartışılan diğer bir konu ise *cümle dışı unsur* konusudur.

Bu kavramla ilgili ilk tartışma konusu hangi ögelerin bu başlık altında incelenmesi gerektiğidir. Ergin ve Karahan’ın başını çektiği bazı araştırmacılar, bağlaç ve ünlemlerle ünlem gruplarını cümle dışı unsur sayarken; Gencan, Edizkun, Dizdaroğlu gibi araştırmacılar, aynı unsurları *edat-ilgeç tümleci* başlığı altında bir cümle unsuru olarak inceler. Ayrıca, cümlede yer alan bu tür ögelerin (bağlaç, ünlem, vb.) cümle dışındaymış gibi “cümle dışı

unsur” olarak adlandırılmasını eleştiren ve yeni terim önerilerinde bulunan araştırmacılar da vardır” (Kerimoğlu, 2006: 122).

Cümlelerin öğelerinin öğretimi konusunda karşılaşılan diğer bir önemli sorun da, anlamın ihmal edilmesidir. Dil bilgisi derslerinin sadece terimden yola çıkılarak işlenmesi, anlamın göz ardı edilmesi, öğrencilere gerekli olan becerileri kazandırmada yetersizliklere sebep olmaktadır. Oysa olması gereken, yapılandırmacı yaklaşımı esas alan, öğrencinin bilgiyi zihninde anlamlandırarak yaşantı hâline getirebilmesine, bilgiyi içselleştirmesine olanak sağlayan bir eğitim anlayışının benimsenmesidir. Bu da ancak, anlamın merkeze alındığı bir eğitim öğretimle mümkündür.

Bir dil birimini biçimsel özellikleriyle ele alıp yapısal dil bilgisi özelliklerini temel kurucu öğeler olarak görmek; aktardığı anlamı, yalnızca dil bilgisel açıdan değerlendirmek, yüzey yapı ilişkileri ve biçimsel bağlantı öğelerini belirlemekten başka bir işe yaramaz. Oysa dil birimleri, sistem içinde insan bildirişiminin temel birimleri olarak aktardıkları dil dışı ilişkiler ve anlamlar açısından da incelenmelidir. Böylece yüzey yapıda görünmeyen ama derin yapıda kurulu ilişkilerin niteliği önem kazanacaktır (Üstünova, 2010: 703). Dil bilgisinde kelimelerin ya da cümlelerin şeklinden ziyade anlam açısından ele alınması daha kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi de beraberinde getirecektir (Kurudayıoğlu, 2014: 63).

Cümlelerin öğelerinin öğretilmesi hususunda, anlama dayalı söz dizimi çalışmaları yapmak gerekir. Banguoğlu’na (1998: 496) göre söz dizimi, “söz birliklerini inceleyen gramer bölümü”dür. Karahan (1995: 11) söz diziminin konusunu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri, çeşitleri ve birbiriyle olan ilişkileri olarak ifade etmektedir.

Doğru cümle oluşturabilmek için, önce iyi bir kelime ve kelime birliktelikleri hazinesine sahip olmak; buna bağlı olarak bunların bir araya getiriliş kurallarını bilmek; hem sözlük içi bilgisine hem de söz dizimi kuralları bilgisine vâkıf olmak gerekir (Coşkun, 2015: 176). Bu konuda en önemli görev, ana dili eğitimi veren Türkçe öğretmenlerine düşmektedir. Türkçe öğretmenleri, dilin söz dizimi kurallarını çok iyi bilmeli, bu kuralları yaşantı hâline getirmeli ve öğrencilerine de bunu kazandırmaya yönelik öğretim ortamları sunmalıdır. Bu hususta öğretmene yardımcı olabilecek temel kaynak Türkçe ders kitaplarıdır.

Bu kitapların asıl işlevi, öğrencilerin duygu, düşünce ve düş dünyalarını geliştirecek metinlerden faydalanılarak onlara ana dil sevgisi, dil bilinci kazandırmak; onlarda kültür ve değerlere ilişkin zengin bir dünya oluşturmaktır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkçe ders kitaplarının da bu ve benzeri amaçlara uygun olarak hazırlanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, iki farklı yayınevi (*Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık*) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen, ilkökul 3.

ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait metinleri, söz dizimi bakımından incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmada veriler, doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Araştırma kapsamında, iki farklı yayınevi (*Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık*) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen, ilkökul 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait 6 metindeki (3. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinler, *Dayanışmanın Böylesi, Mustafa Kemal'in Okul Hayatı ve Nasrettin Hoca*; 4. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinler, *Her Karıncaya Bir İş, Kişinin Aynası ve Tarihimize Yön Verenler*) cümleler söz dizimi bakımından incelenmiş ve cümlelerdeki anlamlı birimler tespit edilerek anlamlarına göre isimlendirilmiştir. Daha sonra bu anlamlı birimler, mevcut dil bilgisi kitaplarında yer alan terim isimleriyle adlandırılmıştır. Sonuçlar hem terim hem de anlama dayalı olarak nitelik ve nicelik yönünden karşılaştırılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Yapılan söz dizimi çalışmasında anlama dayalı olarak bulunan birimler, yine anlama dayalı olarak isimlendirilmiştir. Söz dizimini oluşturan birimlerin terim ve anlam isimleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 3. ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki İncelenen Metinlerdeki Söz Dizimini Oluşturan Birimlerin Terim ve Anlam İsimleri

Dil Bilgisi Terimleri	Anlamlı Birimler
Özne	Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Nesne	Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Yer Tamlayıcısı	Mekân Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Zarf Tümleci	Tarz, zaman, görelilik, yaklaşım, benzerlik, sebep, amaç, tahmin, vasıta, şart, sonuç, birliktelik, karşıtlık, yönelme
Yüklem	Kalp

Tablo 1'e göre, terim olarak tek bir kalıp sözle adlandırılan "zarf tümleci", anlamına göre "tarz, zaman, görelilik, yaklaşım, benzerlik, sebep, amaç, tahmin, vasıta, şart, sonuç, birliktelik, karşıtlık, yönelme" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bu kavramların derin yapıda etkileyen ve/veya

etkilenen konumda olduğu tespit edilmiştir. Aynı durum diğer ögeler için de geçerlidir. Buna göre “özne”, “nesne” ve “yer tamlayıcısı” terimleri, “etkileyen varlık, etkilenen varlık, etkileyen eylem, etkilenen eylem” olarak isimlendirilmektedir. “Yer tamlayıcısı” terimi ayrıca “mekân” kavramını da karşılamaktadır. Diğer ögelerin bağlı olduğu temel unsur olan “yüklem” ise, anlam göz önünde bulundurulduğunda cümlede “kalp” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2: 3. ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki İncelenen Metinlerde Tespit Edilen Kalıplar

Terime Dayalı Kalıplar	Anlama Dayalı Kalıplar
Özne/Yüklem	Ey-v/Kalp
7	2
	En-v/Kalp
	3
	<i>Ey-e/Kalp</i>
	<i>En-e/Kalp</i>
Özne/Nesne/Yüklem	Ey-v/Ey-v/Kalp
5	9
	En-v/Ey-v/Kalp
	Ey-v/En-v/Kalp
	<i>En-v/En-e/Kalp</i>
	<i>*En-v/Ey-e/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Yüklem	En-v/Tarz/Kalp
4	0
	Ey-v/Tarz/Kalp
	En-v/Zaman/Kalp
	Ey-v/Zaman/Kalp
	<i>*Ey-v/Görelilik/Kalp</i>
	<i>En-v/Yaklaşım/Kalp</i>
	<i>En-v/Benzerlik/Kalp</i>
	<i>En-v/Yönelme/Kalp</i>
	<i>En-v/Sebep/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Sebep/Kalp</i>
	<i>En-v/Durum/Kalp</i>
	<i>En-v/Amaç/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Amaç/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Tahmin/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Nesne/Yüklem	En-v/Zaman/Ey-v/Kalp
1	1
	Ey-v/Zaman/En-v/Kalp
	<i>*Ey-v/Zaman/Ey-v/Kalp</i>

---

		*Ey-v/Zaman/En-e/Kalp Ey-v/Tarz/Ey-v/Kalp <i>Ey-v/Tarz/En-v/Kalp</i> En-v/Tarz/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Ey-e/Kalp <i>Ey-v /Sebep/Ey-v/Kalp</i> *Ey-v /Vasita/En-v/Kalp Zaman/Ey-v/Kalp
Zarf T./Özne/Yüklem	1	<i>Zaman/Ey-e/Kalp</i> <i>Zaman/En-v/Kalp</i> <i>Zaman/En-v/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Kalp</i> <i>Şart/Ey-v/Kalp</i> *Şart/En-v/Kalp <i>Şart/Ey-e/Kalp</i> <i>Amaç/Ey-e/Kalp</i> Sebep/Ey-v/Kalp <i>Sonuç/En-v/Kalp</i> <i>Yaklaşım/Ey-v/Kalp</i>
Özne/Zarf T./ Yer T./Yüklem	9	*Ey-v/Vasita/En-v/Kalp En- v/Zaman/Mekân/Kalp *Ey- v/Zaman/Mekân/Kalp En-v/Zaman/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Mekân/Kalp *En- v/Sebep/Mekân/Kalp *En- v/Durum/Mekân/Kalp
Özne/Yer T./Yüklem	7	*En-v/Ey-v/Kalp En-v/Mekân/Kalp <i>Ey-v/Mekân/Kalp</i> *Ey-v/En-e/Kalp <i>Ey-v/Ey-e/Kalp</i> Ey-v/En-v/Kalp *Ey-v/Ey-v/Kalp
Özne/Yer T./Nesne/Yüklem		*En-v/Mekân/Ey-v/Kalp <i>En-v/Mekân/Ey-e/Kalp</i> <i>Ey-v/Mekân/Ey-v/Kalp</i> <i>En-v/Ey-v/Ey-v/Kalp</i>

Özne/Yer T./Zarf T./Yüklem	<i>Ey-v/En-v/Ey-e/Kalp</i> <i>En-v/En-v/Ey-e/Kalp</i> (*En-v/Ey-e/Tarz/Kalp En-v/Ey-v/Tarz/Kalp <i>Ey-v/Mekân/Tarz/Kalp</i> <i>En-v/Mekân/Tarz/Kalp</i> *Ey-v/En-v/Zaman/Kalp
Özne/Nesne/Yer T. /Yüklem	(*Ey-v/Ey-v/En-v/Kalp <i>Ey-v/En-v/En-v/Kalp</i> <i>En-v/Ey-v/Ey-v/Kalp</i> <i>Ey-v/En-v/Ey-v/Kalp</i> <i>Ey-v/En-v/Mekân/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Zarf T./Yüklem	! *En- v/Zaman/Zaman/Kalp <i>En-v/Zaman/Tarz/Kalp</i> <i>Ey-v/Tarz/Zaman/Kalp</i>
Yer T./Özne/Yüklem	! Mekân/Ey-v/Kalp *Mekân/En-v/Kalp
Zarf T./ Zarf T./ Özne/Yüklem	! Zaman/Zaman/Ey- v/Kalp <i>Tarz/Zaman/En-v/Kalp</i>
Yer T./Sözde Özne/Yüklem	! *Mekân/En-v/Kalp <i>Mekân/Ey-v/Kalp</i>
Özne/Zarf T./ Yer T./ Nesne/ Yüklem	! *Ey-v/Zaman/Mekân/En- v/Kalp <i>Ey-v/Zaman/Mekân/Ey- v/Kalp</i> <i>En-v/Zaman/Mekân/Ey- v/Kalp</i> <i>Ey-v/Sebep/Mekân/Ey- v/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Zarf T./Yüklem	! *Görelik/Ey-v/Tarz/Kalp <i>Tarz/En-v/Tarz/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Zaman/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Nesne/Yüklem	! *Görelik/Ey-v/Ey-v/Kalp <i>Tarz/Ey-v /Ey-e/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Ey-v/Kalp</i>
Sözde Özne/Zarf T./Yüklem	! *En-v/Zaman/Kalp <i>Ey-v/Vasıta/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Yer T. /Yüklem	! *Zaman/En-v/Ey-v/Kalp <i>Zaman/En-v/Mekân/Kalp</i>

Özne/Zarf T./ Zarf T./Nesne/Yüklem	: *En-v/Zaman/Durum/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Tarz/Ey-e/Kalp
Özne/Zarf T./ Nesne/ Zarf T./Yüklem	: *Ey-v/Tarz/Ey-v/Birliktelik/Kalp En-v/Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
Özne/Yer T. /Zarf T./Nesne/Yüklem	: *En-v/Mekân/Zaman/Ey-v/Kalp En-v/En-v/Tarz/Ey-e/Kalp
*Özne/Nesne/Zarf T./Yüklem	: *Ey-v/En-v/Tarz/Kalp *En-v/En-v/Tarz/Kalp *En-v /Ey-v /Tarz/Kalp *Ey-v /Ey-v/Tarz/Kalp *En-v /Ey-v/Zaman/Kalp *Ey-v/En-v/Vasita/Kalp
*Sözde Özne/Yüklem	: *Ey-v/Kalp
*Zarf T./Sözde Özne/Yüklem	: *Görelilik/Ey-v/Kalp *Zaman/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Yer T./Özne/Yüklem	: *Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp *Karşıtlık/Mekân/Ey-v/Kalp
Özne/Nesne/Zarf T./Yer T./Yüklem	: *Ey-v/Ey-v/Vasita/Ey-v/Kalp *En-v/Ey-v/Tarz/Mekân/Kalp
*Zarf T./ Yer T. /Yüklem	: *Zaman/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Yer T./Zarf T./Yüklem	: *Karşıtlık/Mekân/Tarz/Kalp
*Yer T. /Zarf T./Sözde Özne/Yüklem	: *En-v/Zaman/En-v/Kalp
*Zarf T./Özne/Zarf T./Nesne/Yüklem	: *Zaman/En-v/Benzerlik/Ey-v/Kalp
*Özne/Zarf T./Yer T. /Yer T. /Yüklem	: *Ey-v/Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Özne/Nesne/Yer T./Yüklem	: *Zaman/Ey-v/En-v/Mekân/Kalp
*Özne/Zarf T./ Nesne/ Yer T.	: *Ey-v/Zaman/Ey-v/En-

/Yüklem	v/Kalp
*Zarf T./Zarf T./ Yer T./ Sözde	*Zaman/Zaman/Mekân/E
Özne/ Yüklem	y-v/Kalp
Nesne/Özne/Yüklem	(Ey-v/Ey-v/Kalp
	Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yer T. /Sözde Özne/Yüklem	· Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
	Sebep/Mekân/Ey-v/Kalp
Yer T. /Yer T./Yüklem	· Ey-v/Mekân/Kalp
Sözde Özne/Zarf T./Örtülü	· Ey-v/Zaman/Ey-v/Kalp
Özne/Yüklem	
Nesne/Yüklem/Özne	· Ey-e/Kalp/En-v
	Ey-v/Kalp/Ey-v
Zarf T./Özne/Yer T. /Nesne/Yüklem	· Sebep/Ey-v/En-v/Ey-
	v/Kalp
	Yönelme/En-v/En-v/Ey-
	e/Kalp
Özne/Zarf T./Nesne/Zarf T./Yer T.	· Ey-v/Tarz/Ey-
/Yüklem	v/Vasita/En-v/Kalp
Özne/Nesne/Özne/Nesne/Özne/Nesne	· Ey-v/En-v/Ey-v/En-v/Ey-
/Yüklem	v/En-v/Kalp
Özne/Zarf T./Zarf T./Zarf T./Zarf	· En-
T./Nesne/Yüklem	v/Zaman/Zaman/Tarz/Ey-
	v/Kalp
Nesne/Zarf Tümlenci/Özne/Yüklem	· En-v/Tarz/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yüklem/Özne	· Tarz/Kalp/En-v
Özne/Yüklem/Yer T.	· Ey-v/Kalp/Mekân
Zarf T./Sözde Özne/Zarf T./Yüklem	· Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem	· Zaman/Tahmin/Ey-
	e/Kalp
Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.	· Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz
Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem	· Mekân/Tarz/En-v/Kalp
Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem	· Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp
Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem	· Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yüklem/Özne	· Tarz/Kalp/En-v
Özne/Yüklem/Yer T.	· Ey-v/Kalp/Mekân
Zarf T./Sözde Özne/Zarf	· Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
T./Yüklem	
Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem	· Zaman/Tahmin/Ey-
	e/Kalp
Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.	· Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz
Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem	· Mekân/Tarz/En-v/Kalp

<i>Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem</i>	<i>Zaman/En-v/Ey-v/Kalp</i>
<i>Zarf T./Yüklem/Özne</i>	<i>Tarz/Kalp/En-v</i>
<i>Özne/Yüklem/Yer T.</i>	<i>Ey-v/Kalp/Mekân</i>
<i>Zarf T./Sözde Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem</i>	<i>Zaman/Tahmin/Ey- e/Kalp</i>
<i>Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.</i>	<i>Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz</i>
<i>Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem</i>	<i>Mekân/Tarz/En-v/Kalp</i>
<i>Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem</i>	<i>Zaman/En-v/Ey-v/Kalp</i>
<i>Zarf T./Yüklem/Özne</i>	<i>Tarz/Kalp/En-v</i>
70 Terime Dayalı Kalıp	64 Anlama Dayalı Kalıp

39

39

3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar Tablo 2’de yer almaktadır. Her iki ders kitabında tespit edilen ortak kalıplar “**koyu**” renkte; sadece 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar “*italik*” olarak; sadece 3. sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar ise “*” işareti ile gösterilmiştir.

Araştırma kapsamındaki metinlerde yer alan toplam 339 cümlelerin incelenmesi sonucunda terime dayalı 70, anlama dayalı 164 söz dizimi kalıbı tespit edilmiştir. Terime dayalı 70 kalıptan 22’si ortak olup; 13’ü sadece 3. Sınıf Türkçe ders kitabındaki, 35’i ise sadece 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde yer alan söz dizimi kalıbıdır. Anlama dayalı 164 kalıptan 23’ü ortak olup; 50’si sadece 3. Sınıf Türkçe ders kitabındaki, 91’i ise sadece 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde yer alan söz dizimi kalıbıdır. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, anlama dayalı söz dizimi kalıplarının terime dayalı söz dizimi kalıplarından sayıca fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmada, ortak temalara ait seçilen üçer metinde yer alan toplam cümle sayısının, 3. sınıf Türkçe ders kitabında 127, 4. sınıf Türkçe dersi kitabında 212 olduğu tespit edilmiştir. Aynı durum söz diziminde yer alan öge sayıları için de söz konusudur. 3. Sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerde en fazla beş ögeli; 4. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerde altı ve yedi ögeli söz dizimi kalıpları tespit edilmiştir.

Zaman/Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp

Zarf T./Zarf T./Yer T./Sözde Özne/Yüklem

Her yıl/ temmuz ayında/ Akşehir’de/ Nasrettin Hoca şenlikleri/ yapılır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Nasrettin Hoca)

**En-v/Zaman/Zaman/Tarz/Ey-v/Kalp
Özne/Zarf T./Zarf T./Zarf T./Nesne/Yüklem**

Sabah güneşle birlikte yuvadan dışarı çıkan karınca/ uzun yaz günleri boyunca/ güneşin batışına kadar / durmadan/ yiyecek/ arayacaktır. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Her Karıncaya Bir İş)

4. sınıf Türkçe dersi kitabında yer alan metinlerdeki cümle ve öge sayısının 3.sınıfa göre fazla olması, ders kitaplarına metin seçilirken eğitimde aşamalılık ilkesinin gözetildiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen metinlerde, terime dayalı söz dizimi kalıplarının 29'unda öznenin, 28'inde zarf tümlecinin, 10'unda yer tamlayıcısının, 3'ünde ise nesnenin ilk öge olarak yer aldığı dikkat çekmektedir.

**En-v/Zaman/Mekân/Kalp
Özne/Zarf T./Yer T./Yüklem**

Mustafa/ilkokuldan sonra/ askerî ortaokula ve liseye/ gitti. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Kişinin Aynası)

**Zaman/Zaman/Ey-v/Kalp
Zarf T./Zarf T./Özne/Yüklem**

Ankara'dan Eskişehir'e doğru giderken/ Sivrihisar'a varmadan/ küçük bir köy/ vardır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Nasrettin Hoca)

**Mekân/ Ey-v/Kalp
Yer T./Özne/Yüklem**

Bir kolonide/ yaklaşık üç bin yuva/ vardır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dayanışmanın Böylesi)

**Ey-v/Ey-v/Kalp
Nesne/Özne/Yüklem**

Dünyada en uzun yaşayan üç imparatorluktan ikisini/Türkler/kurmuştur. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Tarihimize Yön Verenler)

Türk dilinin kurallarına uygun söz dizimi yapısında öznenin başta, yüklem ise sonda yer aldığı bilinmektedir. Araştırma verileri, söz diziminde sadece öznenin değil zarf tümleci, yer tamlayıcısı, nesne gibi ögelerin de başta yer aldığını göstermektedir. Bu da, Türk dilinin anlatım zenginliğine sahip bir dil olduğunu kanıtlar niteliktedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İlkokul 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait metinlerin, söz dizimi bakımından incelenmesini amaçlayan bu araştırma doğrultusunda, anlamı dikkate alarak cümle tahlili yapmanın, metnin daha ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesine ve anlamlı birimlerin daha sağlıklı bir biçimde tespit edilmesine olanak sağlayacağı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca, bireylerin bu beceriyi yaşantı hâline getirmeleri durumunda, yaşadıkları çevreyi daha iyi gözlemleyecekleri ve anlamlandırabilecekleri; eleştirel düşünme becerisi kazanabilecekleri, derinlemesine düşünüp, konuşup,

yazabilecekleri; hızlı ve doğru kararlar verebilme yetisi kazanabilecekleri, düşüncelerini kalıplara sokmadan daha özgür ortamlar oluşturabilecekleri düşünülmektedir. Üstünova (2010: 703) ve Kurudayıoğlu'nun (2014: 63) çalışmaları da bu sonucu destekler niteliktedir.

Araştırma sonucundan hareketle, öbek-anlam ilişkisinin öğrencilere kazandırılması hususunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. İlkokuldan itibaren anlam odaklı dil bilgisi öğretimi yapılmasına özen gösterilmelidir.
2. Dil bilgisi derslerinde önce anlamı dikkate alan çalışmalar yaptırılmalı; sonra terimler öğretilmelidir.
3. Cümlelerin anlamlı birimler topluluğu olduğu, etkileyen ve/veya etkilenen varlık ve eylemlerden oluştuğu hususlarında öğrencilerde farkındalık oluşturulmalıdır.
4. Yüklem, diğer öğeleri kendine bağımlı kılan bir varlık olduğu; cümleyi anlamlı birimlerine ayırırken her ögenin yüklemle ilintilendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.
5. Öbek-anlam ilişkisi oluşturmanın temel dil becerilerine katkı sağlayacağı hususunda öğrenciler bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin Grameri* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Coşkun, M. V. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Geçmen, C. (Ed.) (2015). *3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Özgün.
- Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Güneş, F. (2013). Yapılandırıcı Yaklaşımla Dil Bilgisi Öğretimi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(3), 171-187.
- Nur Baban, Y. (Ed.) (2015). *4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Engin.
- Karahan, L. (1995). *Türkçede Söz Dizimi - Cümle Tahlilleri-* (3. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Kerimoğlu, C. (2006). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine II (Cümle Öğeleri). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 119-129.
- Kurudayıoğlu, M. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Dil Bilgisi Öğretiminin Temel Problemleri. Murat Özbay (Ed.), *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (s. 47-70). Ankara: Pegem Akademi.

Özcaner, G. (2015). Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir Açıklamalı Kaynakça Denemesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(16), 969-982.

Üstünova, K. (2010). Yüzey Yapı- Derin Yapı Kavramları Üzerine.

Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 5(4), 697-704.

